

КУЛЬТУРА ЯКОСТІ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Стаття вводить поняття культури якості та аналізує його вплив на економічний розвиток суспільства.

Ідол досконалості

Стаття спирається на певний ідейний ґрунт, що буде окреслений у цьому розділі. Поговоримо спочатку про світ вражень, в якому живе людина. Структурований усталеними в суспільстві стереотипами, зв'язаний з нашими уявленнями про ці стереотипи, цей світ лише намагається здаватися однако-вим для всіх. Незважаючи на те, що люди різних суспільств земної кулі здаються в цілому такими подібними одне до одного, насправді вони мешкають у докорінно різних світах. Ці світи є різними, бо різними є ті речі, на які в кожен з моментів «тут і зараз» спрямовують увагу особистості, і відповідно різними є ходи думок та дії цих особистостей. Зачинені в кімнаті з психологічними тестами, посаджені за стіл із завданнями математичної олімпіади, люди різних суспільств відрізнятимуться порівняно мало, однак у неекспериментальному світі, де людина діє на власний розсуд і з власної волі, вона по-різному інтерпретуватиме одні й ті самі життєві ситуації. Вектор спрямованості людської уваги «тут і зараз» виступатиме основним фактором, що керує людською поведінкою і спрямовує людський «здоровий глузд», і хоча цей «здоровий глузд» може бути однаковим, але різними є речі, до яких він прикладається, відповідно різною буде поведінка.

Досконалість праці є бажаною метою в багатьох суспільствах, однак це зовсім не означає, що в усіх суспільствах ця досконалість стоїть на першому місці, що пошук досконалості спрямовує увагу робітника «тут і зараз». Ідол досконалості, що приходить

на зміну традиційно-споглядальному ставленню до світу, штовхає людей до більш продуктивної діяльності, при цьому докорінно змінюються моделі поведінки не тільки пересічних особистостей, а й економічної та політичної влади у суспільстві. Щоб збагнути різницю, порівняємо історію впровадження парового двигуна в Англії та Росії. В першому випадку винахід, «підхоплений» та впроваджений суспільством, викликав хвилю впровадження пов'язаних із новим джерелом енергії технічних інновацій, винайдення нових форм організації суспільних зусиль, зрештою, Промислової революції часто пов'язують з цим винаходом. Зовсім іншою була доля винаходу в Росії: після винайдення він був відкинутий, очевидно через те, що не пасував до виробничої системи, яка складалася на той момент. І це логічно, адже сам по собі винахід - лише жалюгідні відсотки від тієї кількості знання, яка необхідна для масового, економічно доцільного виробництва предмета. Росіянин Ползунов мав інтелект, але не мав навколо себе відповідного оточення. Англієць Уатт мав і інтелект, і оточення.

Вплив протестантського світосприйняття на формування специфічного соціального оточення, яке сприяє ефективній господарській діяльності, висвітлив Вебер у роботі «Протестантська етика та дух капіталізму». За Вебером, специфічно західний тип раціональності виник як наслідок Реформації, і цей тип, згідно із тогочасними спостереженнями, дійсно був найсприятливішим з-поміж інших можливих типів для наукової та економічної діяльності.

Але виникає питання, чи всі непротестантські суспільства були нездатними до адекватної відпо-

віді на такий винахід, як паровий двигун. Чи є протестантський «дух капіталізму» унікально ефективним утворенням? І, можливо, саме теперішній час і в змозі надати достатню базу історичних спостережень для того, щоб дати відповідь на це питання. Завданням мого дослідження буде виділити групу типових представників країн 1-го світу, дослідити зв'язок між можливими факторами їх розвитку та дійсним станом речей і виокремити фактор, що мав найбільший вплив.

Сформулюємо попередню гіпотезу. Основний фактор навряд чи буде пов'язаний із зовнішніми або випадковими чинниками - інтелектуальні прориви, поклади корисних копалин, сприятливі кліматичні умови хоч, можливо, і є сприятливими для розвитку, але не призводять до історично тривалого сталого переходу суспільства в центр Світ-системи. Так само не можна очікувати від основного фактора і повної зумовленості традиційною культурою або генетикою певних націй, адже країни 1-го світу не завжди були такими. Гіпотеза полягатиме в тому, що основним фактором розвитку є мотивація до досконалості праці. Розуміння досконалості спирається: 1) на принцип одвічної недосконалості будь-якої праці як наслідок неповноти людського знання; 2) на соціальний контекст розуміння досконалості. З чого випливає, що прагнення до досконалості, якщо воно усталене, ніколи й ніде не задовольняється. Позначимо мотивацію до досконалості праці «ідолом досконалості». Усталення цього ідола означатиме прив'язку емоцій до досягнення все кращих і кращих результатів, а відтак зміну погляду індивідів та суспільства на досягнення інших (індивідів та суспільств) - ці досягнення містять елемент недосконалості, а отже, їх слід перевершувати, щоб досягти ситуативної переваги хоча б у певних сферах діяльності.

Культура якості = досконалість + увага до результатів праці

Різні культури відрізняються якраз спектром уваги, усталеним у суспільстві. Оскільки метою роботи є дослідити вплив прагнення до досконалості на економічний розвиток суспільства, то слід відшуквати культури, що сприяють переселенню людини в економічний світ (сприяють зверненню уваги насамперед на пов'язані із економікою речі) - світ, в якому людина працює, і увага звертається на те, над чим вона працює.

Прагнення до досконалості може існувати в одних фрагментах суспільства і не існувати в інших - військова справа у СРСР, футбол у Бразилії, медичне обслуговування на Кубі є острівцями, в яких вівся/ведеться пошук досконалості у суспільствах, загалом позбавлених ідола досконалості. Тому мене цікавитимуть формалізовані настанови, які усталилися в усіх верствах суспільства і увійшли на історично тривалий час до масової свідомості. Добре

задокументовано два приклади змін ірраціонального підґрунтя масової свідомості - усталення принципу «кайдзен» в післявоєнній Японії та протестантська реформація у Західній Європі.

Нині в Україні часто можна чути фрази на зразок «ніде на Заході не існує» [явища, яке існує в Україні], «увесь цивілізований світ» [має щось, чого немає в Україні] і т. д. і т. п. Ці фрази спираються зазвичай на приховані уявлення про небажаність існування в українському суспільстві речей, які не існують поза межами країни, в заможніших суспільствах, і є одним з прикладів відсутності культу досконалості. На мій погляд, така відсутність самовідтворює ситуацію постійного відставання. Логіка тут така: в той час, коли суспільство, що відстає, копіює усталені десь схеми та механізми регулювання діяльності суспільства, товари, технології тощо, це «десь» продукує нові механізми, товари і технології. Оскільки швидкість генерування нового знання зростає з часом, суспільство, що відстає, відставатиме все більше і більше.

Економіка добре документується і пропонує точні цифри, що відображають її розвиток, а тому прив'язування саме до економічного життя допоможе уникнути іноді властивої гуманітарним студіям неоднозначності й можливості перетлумачення фактів. Попри наявність точної описової статистики, економіка лишається наукою, яку складно віднести до розряду точних, а в деяких питаннях спостерігаються суттєві розбіжності економічної теорії з практичними спостереженнями. Одним з таких питань є економічний розвиток суспільства. Згідно із теоретичними постулатами, пропозиція дешевої робочої сили в країнах «Третього світу» має перетягувати на себе попит на працю з країн «Першого світу», відтак збільшуючи валовий внутрішній продукт країн «Третього світу» і зменшуючи ВВП «Першого». Це означає, що розподілу на «Перший» та «Третій» світи не повинно існувати - навіть якщо якісь випадкові події призводили колись до збагачення однієї країни, її відрив від інших мав нівелюватися з часом. Однак цього не відбувалося раніше, і в цілому цього не відбувається і в теперішній час.

Цей парадокс можна пояснити через введення гіпотези про культуральну зумовленість належності до «Першого світу». Вебер пояснював стрибок, зроблений Західною Європою, усталенням нової етики протестантизму, що сприяла формуванню специфічного «духу капіталізму». Це пояснення виглядало досить слушним на момент його висунення, однак події ХХ сторіччя засвідчили неможливість перенесення цього «духу» до інших суспільств (наприклад, Латинської Америки), і, що ще більше ставить під сумнів гіпотезу Вебера, бурхливий розвиток суспільств, які не мали індивідуалістичної спрямованості, характерної для протестантизму (Японія). Таким чином, теорія М. Вебера діяла лише протягом певного часового відрізка.

Таблиця 1. Валовий внутрішній продукт на душу населення

Країна	1000	1600	1800	1870	1913	1950	1988
Китай	650	530	500	400	425	425	2300
Індія	520	500	440	390	505	435	860
Бразилія			645	515	555	1055	3425
Мексика			690	540	875	1455	3320
Єгипет			370	410	505	595	1230
Індонезія				335	515	470	1240
Японія	275	350	445	460	875	1125	10 500
Велика Британія			1090	2230	3150	4225	9600
Франція	375	570	670	1290	2230	3225	10 800
Німеччина			745	1090	2080	2725	11400
Італія			735	1090	1560	2075	8450
США			800	1490	3600	6430	14 000

Джерело: [3].

Подивимось, які трансформації суспільної культури передували періодам швидкого економічного розвитку сучасних суспільств «Першого світу». Я пропоную ввести поняття «культури якості», що позначатиме усталену в суспільстві спрямованість прагнення до досконалості на результат праці.

Великі стрибки: Західна Європа і Японія

Базою для порівняння будуть використані дані досліджень В. Мельянцева [1], [2], що містять відомості про ВВП та індекси розвитку обраних суспільств. Розпочнемо розгляд економічної динаміки з таблиці ВВП на душу населення, обрахованої у доларах США у 1980 році. Ця таблиця була наведена В. Мельянцевим [2] і в оригіналі містить інтервальні показники на шкалі 480-580 замість точної цифри. Оскільки інтервали викликають складнощі у математичній обробці, ці показники було замінено на середні точки кожного інтервалу - замість 480-580 у В. Мельянцева у табл. 1 стоятиме 530.

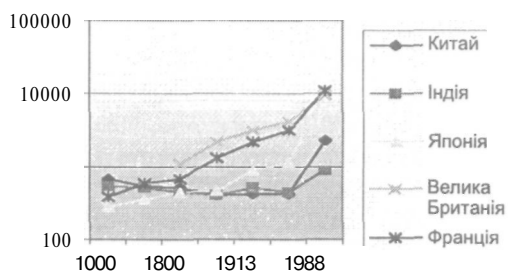
З таблиці можна побачити, що дореформаційні Китай та Індія випереджали західні країни у своєму економічному розвитку. Вже у 1600 році, через 83 роки після оприлюднення Лютером своїх тез, Захід наздогнав Схід за рівнем розвитку, а в 1800 році - випередив. Японія і Мексика тримали-

ся приблизно на однаковому рівні до Другої світової війни.

Дані таблиці по Китаю, Індії, Японії, Великій Британії та Франції представлені на діаграмі 1. Через експоненційність закону росту ВВП діаграма використовує логарифмічну шкалу.

З діаграми (мал. 1) видно, що до певної пори економіки різних країн працюють приблизно з однаковою ефективністю - подушний ВВП Японії, Індії, Китаю та Франції був приблизно однаковим до 1800 року, подушний ВВП Індії та Китаю навіть у 1950 році знаходився нижче рівня 1000 року н. е. Вже у 1800 році Велика Британія, де англіканська церква була основною, випереджає католицьку Францію. Японія 1913 і 1950 року відстає від Великої Британії та Франції. У 1988 році Японія, Франція та Велика Британія знаходяться приблизно на однаковому рівні економічного розвитку.

Швидкий розвиток Японії в період Першої світової війни не привів до встановлення хоча б приблизного паритету рівнів життя в Японії та країнах Західної Європи. За даними В. Мельянцева, ВВП на душу населення у Японії 1913 року знаходився на рівні 825 дол., що відповідає рівню розвитку тогочасної Мексики, та був у 3 рази нижчим від рівня Великої Британії і в 4 рази нижчим від рівня США. В 1920 році країну охопила депресія, почався спад виробництва. Землетрус 1923 року зруйнував більшу частину Токіо. У 1927 році зафіксовано банкрутство багатьох японських банків, виникла фінансова криза. Світова криза, що почалася з краху американської фондової біржі 1929 року, остаточно підірвала господарську систему Японії. Курс на милітаризацію, прийнятий урядом частково з метою послабити соціальне напруження у суспільстві в 1931 році, дещо пожвавив економіку, але Друга світова війна завдала нищівного удару у кінці 1945 року. ВВП становив 1/6 частину від і без того невисокого довоєнного рівня (1935-1937 років).

Мал. 1. Рівні ВВП на душу населення у Китаї, Індії, Японії та Франції у 1000-1988 рр.

Таблиця 2. Післявоєнна історія Японії

Час	Ключові події періоду	Характеристика періоду
1946 р.	Приблизно половина імпорту оплачується США. Розпуск великих монополій (дзайбацу). Земельна реформа. Створення Комісії зі стабілізації економіки та Банку фінансування реконструкції	Інфляція. Спроба запровадити стабільну «нову єну» провалилася
1947 р.	Початок «періоду невдач» зі страйку (1 лютого 1947 р.)	Страйк профспілок державних установ
1948 р.	Початок «лінії Доджа», що передбачала дерегуляцію, збалансований бюджет, стабілізацію курсу єни	Після впровадження «лінії Доджа» - падіння внутрішнього попиту, спад економіки та безробіття
1950-1952 рр.	Війна в Кореї. Зростання експорту за рахунок виконання військових замовлень	Початок росту
50-ті рр.	[3] Пов'язує ріст із зростанням валютних надходжень під час війни	Приріст ВВП у 1952-1957 рр. + 7,1 %. Приріст з 1957 р. + 9,8%. У 1956 р. досягнуто довоєнного рівня виробництва

У 1945-1950 рр. середньорічні темпи росту знаходилися на високому рівні, що може бути пояснене швидким відновленням економіки після війни (економічна система прагнула повернутися до точки сталого відставання від країн-лідерів). Особливістю цього періоду була тенденція до зниження темпів росту ВВП з часом. Але з 1950 року ВВП демонструє не тільки високі, а й постійно зростаючі темпи росту. У 1952-1957 рр. середньорічний темп росту ВВП становив 7,1 %, у 1957-1962 рр. цей темп зріс до 9,8 %, у 1960-1967 рр. перевищував 10 %. У 1954 році ВВП досяг довоєнного рівня, а особливістю розвитку Японії після цього року стало наростання темпів росту, на відміну від інших потерпілих від війни суспільств, що не володіли КЯ. У 1968 році за рівнем економічного розвитку Японія стала другою країною світу з найрозвинутішою ринковою економікою [4]. Після досягнення у 80-х рр. рівня розвитку, що приблизно на 10 % перевищував рівень США, темпи росту уповільнилися.

Оскільки початок швидкого росту Японії припадає на післявоєнні роки, розглянемо післявоєнні події докладніше. Історія післявоєнного розвитку Японії, згідно із бюлетенем посольства Японії в Україні [5], має вигляд, наведений в табл. 2.

З табл. 2 випливає:

1. За лібералізаційними заходами в Японії настала криза. Цей факт ставить під сумнів ефективність лібералізаційних заходів, якщо тільки не прийняти гіпотезу існування відкладених у часі позитивних ефектів лібералізаційних програм.

2. Часовий лаг поміж обмеженою лібералізацією економіки та економічним ростом становить 4 роки. Для країн Центральної та Східної Європи часовий лаг поміж початком реформ та ростом ВВП коливався від 2 років (в Польщі) до 10-ти (в Україні), таким чином дія часового лагу не прогнозована і не пояснювана. Це змушує нас відкинути гіпотезу про існування часового лагу поміж лібералізацією та її наслідками. Отже, економічне зростання Японії

не може бути пояснене частковою лібералізацією її економіки.

3. Швидке економічне зростання почалося після початку війни в Кореї, але його темпи після закінчення війни зросли. Це ставить під сумнів вплив на нього Корейської війни *per se*. Ймовірно, що необхідні для військових поставок системи контролю якості, усталені під час війни, мали широкий вплив на японську промисловість і після завершення війни в Кореї.

Підсумуємо. Тенденція економічного розвитку Японії змінилася на початку 50-х років ХХ сторіччя. В принципі можна брати дві дати за точку зламів тенденції: 1950 рік - через те що після цього року спостерігалось постійне зростання темпів росту, і 1956-й, коли японська економіка досягла довоєнного рівня і таким чином переступила поріг, за яким мало б початися падіння темпів росту.

Культуральні зміни

Західна Європа

«Протестантська Етика» Макса Вебера в основному описує дослідження раціональності та раціоналізації в тій їх формі, яка була типовою для сучасного М. Веберу західного капіталізму. Однак говорити про те, що «ПЕ» досліджує раціоналізацію, було б напівправдою. М. Вебер пише: «Життя можна раціоналізувати з досить різних точок зору і в найрізноманітніших напрямках (цю просту істину, яку часто забувають, слід було б поставити на чільне місце у будь-якому дослідженні проблеми «раціоналізму»). «Раціоналізм» - це історичне поняття, яке криє в собі безодню суперечностей, і нам належить насамперед вияснити, від якого духу веде свій родовід та конкретна форма «раціонального» мислення і «раціонального» життя, на ґрунті якої виросла ідея «покликання», і та - як ми бачимо, цілком ірраціональна з погляду чисто евідемоністичних інтересів окремої особи - здатність до кінця віддавати себе роботі в рамках свого фаху, котра завжди була і про-

довжує залишатися одною з найхарактерніших ознак нашої капіталістичної культури. Нас цікавить тут, насамперед, походження тих ірраціональних елементів, які складають основу такого, а також будь-якого іншого поняття покликання» [6]. Слова «здатність до кінця віддавати себе роботі в рамках свого фаху» в цьому контексті вказують на той самий ірраціональний конструкт, що й пропонуване нами раніше визначення КЯ, але обмежений рамками однієї професії (фаху). І дійсно, у тлумаченні М. Вебера, «наполеглива праця у рамках своєї професії» розглядалася Лютером як необхідний наслідок утвердженого завдяки вірі нового життя, а Кальвіном - як випробування власної обраності. Далі, чи зводиться «наполеглива праця» тільки до такої, що займає більше часу порівняно із ненаполегливою?

Лютерове розуміння праці висвітлюється такими його словами: «У чоботаря, коваля, селянина і в кожного є своє ремесло, посада й справа, і все ж вони однаковою мірою є посвяченими священниками та єпископами; і кожен, хто виконує свою справу чи займається своїм ремеслом, **зобов'язаний приносити користь іншим і слугувати їм**» (виділено мною.- *О. Ш.*) [7]. Повчання Кальвіна говорять: «Закон моральний зібраний в двох частинах, і одна просто наказує служити Богові чистою вірою і побожністю; друга частина каже нам, що **ми повинні щиро любити людей**» (виділено мною.- *О. Ш.*) [8]. Пропонований цими проповідниками ідеал праці спирається на ірраціональне прагнення приносити якнайбільшу користь суспільству. Те ж саме ми знаходимо і в інших протестантських конфесіях. У пуритан «корисність певної професії, отже, її бажаність Богові, в першу чергу визначаються з моральної точки зору» [9]. Схожі погляди, відповідно до здійсненого М. Вебером аналізу релігійних текстів, і в методистів, пієтистів та інших протестантських конфесій. Тож «наполеглива праця» - це насамперед ефективна праця, така, що приносить найбільшу віддачу для суспільства. Таке розуміння наполегливості збігається із запропонованим раніше визначенням КЯ.

Іншим збігом є те, що протестантська мотивація праці ставить користь суспільству вище розрахунку матеріальної винагороди. Твердження Лютера про те, що «я бажав би отримати краще 10 гuilderів за роботу, котра має назву Божого служіння, аніж 1000 за службу заради своєї користі та Мамони» [10], є знаковим для всього протестантського руху. Гроші для протестанта є лише супроводом успішного духовного життя і бажані лише настільки, наскільки відбивають корисність його діяльності для суспільства. З цієї точки зору помічена М. Вебером «раціоналізація» суспільного життя є **наслідком** прагнення до ефективності праці, - фабричний процес виробництва має більшу ефективність, ніж праця майстра в середньовічному цеху; прагнення до досконалості власної праці змушує

підприємця (для якого мірилом ефективності праці є прибуток його підприємства - він *робить гроші*) звертатися до технологічних та організаційних інновацій, реінвестувати прибуток у виробництво, обмежуючи власне споживання тощо.

Хоча майже всі дореформаційні релігії висували догмат служіння суспільству, відмінність протестантизму полягає в його погляді на світський вид діяльності - працю, як на щось, чия цінність для душі людини є не меншою за релігійні ритуали; люди, що займаються світською діяльністю, є не нижчими за священнослужителів. Реформація легітимізувала заробляння грошей, здійснюване в рамках покликання, і таким чином змінила пропонуваний релігією ідеал поведінки членів суспільства. Колективне несвідоме відтоді було позбавлено конфлікту поміж бажанням людей підтримувати певний рівень матеріального споживання й одночасно шукати спасіння у Царстві Божому.

Підтвердженням розповсюдженості знайдених нами елементів КЯ всередині вчень різних Протестантських конфесій є слова М. Вебера: «аскетична література **майже всіх** віросповідань [протестантизму] виходить з того, що добросовісна праця (навіть при низькій оплаті), <...> є справою, надзвичайно бажаною Богові» [11]. Отже, слід зробити висновок про те, що **всі ранні конфесії протестантизму включали КЯ як елемент своїх учень**.

Японія

Усталення нових технік керування, що включали принцип постійного вдосконалення продуктів людської праці (методики Е. Демінга, Д. Джурана, А. Феигенбаума, згодом Total Quality Management та Just-In-Time) розпочалося в 1950-х роках із навчання вищих посадовців японських корпорацій. Ряд джерел стверджує, що нафтова криза 1973 року призвела до поширення принципу постійного вдосконалення («Кайдзен») та JIT внаслідок падіння доходів великих компаній і неможливості для них звільнити робітників. Згідно із М. Волгіним [12], початкові зусилля адміністративних утворень (Японського центру продуктивності, Японської спілки науковців та інженерів, Японської асоціації ефективності) по збільшенню якості продукції та продуктивності праці, спрямовані спочатку на вищих керівників окремих підприємств, призвели до ефекту ланцюгової реакції: ці підприємства вимагали впровадження відповідних технік керування якістю від своїх постачальників, ті в свою чергу - від постачальників 2-го рівня і т. д.

Таким чином, усталення КЯ в Японії, на відміну від Західної Європи, мало напрямок «зверху донизу». Центром нової ідеології стала економічна еліта країни, на відміну від релігійної еліти країн Західної Європи.

Саме на початок 50-х років припадає серія семінарів JUSE для вищого менеджменту Японії, і саме

з цього часу почалося поступове розповзання систем контролю якості по японській промисловості, отож можна стверджувати, що КЯ стала основним чинником зміни висоти рівня розвитку країни.

Висновок

Маємо чітку прив'язку змін у суспільній свідомості - переорієнтації людей на пошук досконалості у продуктах їх праці - до переходу суспільств у нову якість розвитку. Бідна й нерозвинена Західна Європа періоду Середньовіччя здобула перевагу над Сходом саме після Реформації - спочатку у військово-технічному, згодом в економічному відношенні.

Японія - типова країна «Третього світу» - вийшла на нові обрії розвитку в результаті усталення нових технік керування, що несли з собою прагнення робити речі якнайкраще.

Якщо дивитися ширше, то можна навіть припустити, що суспільства отримують те, в чому дійсно бажають випередити інших - деє люди дуже добре танцюють румбу і грають у футбол, деє - виготовляють ракети, деє - моляться і займаються медитацією, деє виготовляють телевізори і копіювальні апарати. Прагнення до досконалості, таким чином, вивільняє прихований у суспільстві потенціал, але не гарантує, що він вилетіть в явища економічного життя.

1. Мельянецв В. А. Восток и Запад во втором тысячелетии: экономика, история и современность.-М., 1994.
2. Мельянецв В. А. Восток и Запад во втором тысячелетии // Восток-№ 6.-1991.
3. Мельянецв В. А. Восток и Запад во втором тысячелетии: экономика, история и современность.- М., 1994.- С. 68.
4. Бюлетень посольства Японії в Україні «Факти про Японію».- 1995.- № 3.- К.: Абрис- С. 12.
5. Там само.
6. Вебер М. Протестантська етика та дух капіталізму- К., 1994.- С. 69.
7. Лютер М. К християнському дворянству немецкой нации об исправлении христианства // Курило О. В. Мартин Лютер - Реформатор, Проповедник, Педагог- М., 1996.- С. 18.
8. Кальвін І. Институція.- США, Атланта, 1986.- С. 231.
9. Вебер М. Вказ. праця.- С. 166.
10. Лютер М. Проповедь о том, что нужно посылать детей в школу // Курило О.В. Мартин Лютер - Реформатор, Проповедник, Педагог.- М., 1996.- С. 142.
11. Вебер М. Вказ. праця - С. 178.
12. Волгин Н. А. Японский опыт решения социально-трудовых проблем-М.: Экономика, 1998- С. 12-17.

Shayda O. V.

QUALITY CULTURE AS MAIN FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Emerging of quality-centered sight in society drives its economic development. Consequent to quality culture changes in humans attention pattern cause rise of «First-world» cultures.